

I. Gündüz  
tayafından başı  
TÜS İ. & VI

## Mikrolar Büyük Birader'e karşı

Deneysel  
öğrenilir ama...

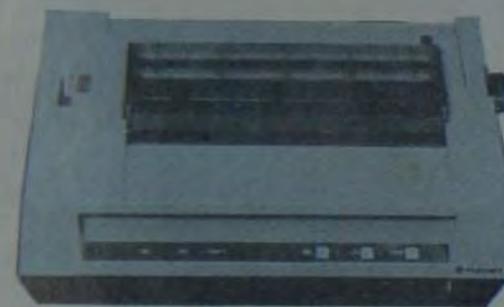
# TÜS İ. & VI



# BİLİŞİM SORUNLARINIZA BİLİNÇLİ ÇÖZÜM



PT100E - Fikirvesi ergonomik terminal



LC51 - Matris yazıcı



Sistem 8600-Cok kullanıcılı bilgisayar sistemi



PT 221E - Ergonomik terminal

**PEKOM**  **PLESSEY**

**PEKOM**

Bilgisayar Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Abidei Hürriyet Cad. Demirsoy Ap. 6A/3 Mecidiyeköy — İSTANBUL Tel.: 166 71 44 Telex: 26151 nəm tr

## BİLİM ve SANAT

Sahibi  
**ALİ NAKİ ÖNER**

Genel Yayın Yönetmeni  
**VARLIK ÖZMENEK**

Genel Yayın Danışmanı  
**GÜNEY GÖNENÇ**

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü  
**İRFAН AYDIN**

# TÜSTAV

Yazışma Adresi: Sümer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA,  
Tel: 30 11 66 • Posta Çeki No. 12526 1 • İstanbul Temsilcisi: **Dikm S. ERDEN** • İzmir Temsilcisi: **Taner ÜNLÜ**,  
Tibas İşhanı 5/506 Konak, Tel: 14 86 08 • İsveç Temsilcisi: **Gürhan UÇKAN**, Box 38 045, 10064 Stockholm •  
F. Almanya Temsilcisi: **Duran TAŞTAN**, Franken Str. 47  
4040 Neuss • Dizgi: **DEMA**, Telefon: 30 06 44 • Film: **REPROMAT**, Tel: 34 33 50 • Baskı: **SANEM Matbaacılık A.Ş.** • Dağıtım: **ETKİН**, Tel: 527 60 11 (İst.) •

DENEYLERLE ÖĞRENİLİR AMA...  
Bilim ve Sanat

4

MİKROLAR "BÜYÜK BİRADER'E KARŞI  
Aydın Özcan

5

SANAYİDE 'ROBOTLAŞMANIN' OLASI ETKİLERİ  
Serdar Sayan

9

BİLGİSAYARLAR VE EĞİTİM  
Gürel Tüzün

12

MİKROBİLGİSAYAR DÜNYASINDA ÇOCUK: TOPLUMSAL  
İLİŞKİLERDEN KOPUŞ MU?  
Ali S. Gitmez

14

BİLGİSAYAR PAZARINDA...  
Mustafa Yaşacan

21

İNSAN VE BİLGİSAYARDA VERİ İŞLEME  
Victor Tyukthin

22

DİL VE BİLGİSAYAR  
Hüseyin Kılıç

25

PROF. FARUK EREM: "TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERE  
GÖLGE DÜŞÜRMEK ANAYASAL DÜZENİ BOZMAKLÀ  
SONUÇLANIR"

26

HALUK GERGER: "YILDIZLAR SAVAŞI PROJESİNİN  
TÜRKİYE'NİN SAVUNMASI İLE HİÇBİR İLGİSİ YOKTUR"  
Görüşen: A.Tufan Aydın

28

"HAYIRLI OLSUN" YA DA TÜRK BASINININ DURUMU VE  
GELECEĞİ  
Toktamış Ateş

31

MOZAMBİKTE GÜNEY AFRIKA TERÖRÜ  
Staffan Bergström-Lars Salemark

34

NAZİ İRKÇİLİĞİ VE SADİZM  
Selçuk Alsan

35

POPÜLER BEĞENİ VE BİR FILM  
Tuğrul İnal

38

"BİR YUDUM SEVGIİ"  
Kemal Ateş

39

SON SINEMA USTALARINDAN BİRİ: YUTKEVITCH  
Mahmut Tali Öngören

40

ULUSLARARASI ANLAYIŞ EĞİTİM YOLUYLA GELİŞTİRİLEBİLİR  
Mehmet Semih Gemalmaz

42

SPORUN YAŞAMLA İÇİCELİĞİ  
Sönmez Targan

44

ÇOCUK SESLERİNİN "AYŞE ABLA"SI ARAMIZDAN AYRILDI  
Azime Korkmazgil

48

KİTAPLAR—"AKAN SULARA KARŞI!"  
Dursut Kut

50

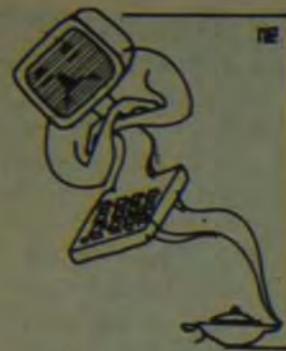
KARIKATÜRLER  
Nezih Danyal, Latif Demirci, Emin Bebek,











# Bilgisayarlar ve Eğitim

## Gürel Tüzün

Günümüzde bilgisayarların çok yoğun bir biçimde kullanıldığı alanlardan birisini eğitim oluşturuyor. Özellikle ABD ve İngiltere gibi ülkelerde bilgisayarlar eğitim ve öğretimin her evresinde çok yaygın bir biçimde kullanılıyor. 1980'de İngiltere'de bilgisayarı olan ilkokul sayısı 25 dolayında iken bugün bu sayı 20 bini aşlığı tahmin ediliyor. ABD'nde ise 30 bin dolayında okulda bilgisayar bir eğitim aracı olarak kullanılıyor ve bunların yanında fazlası ilkokullar oluşturuluyor. Bazı üniversiteler ise öğrencilerinin bilgisayar almalarını zorunlu kılmaya başladı. 1982 yılında ABD'de 2.5 milyon dolayında eğitici bilgisayar programı satılmışken, bu sayının 1987'de 34 milyona (yaklaşık bir milyar dolar değerinde) ulaşacağı tahmin ediliyor.

Bu gelişmenin önemli nedenlerinden birisi bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler sonucu mikro bilgisayarların hızı ucuza olması ve ABD gibi ülkelerde evlerde kullanılan gündelik eşyalar arasında kullanılabilir. Çok değil, bundan 10 yıl önce söz konusu olmayan "ev bilgisayarı", "kişisel bilgisayar" gibi yeni kavamlar, yeni ürünler ortaya çıktı. Ikinci bir önemli neden ise kitlelerin bir bilgisayar çağında yaşamaktan eğitim programının farkına varması. Özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde insan yaşamının tüm yönlerini etkileyen bir teknolojik devrimin yaşanmakta olduğu kolayca gözlenebiliyor. Bu durum, eğitimcileri, anne ve babaların genç kuşakları olumlu olarak bilgisayar dünyası için hazırlama sorunu ile karşı karşıya bıraktı. Çünkü, çocukların gelecekte birlikte çalışacakları bilgisayarlarla karşı sağlıklı bir tavır geliştirmeleri ve bilgisayar kullanımını konusunda yetiştirmeleri gerekiyor. Bu sorun beraberinde "bilgisayar okur-yazarlığı" kavramını getirdi. Artık, bilgisayar-

ların varlığının ve geleceğin dünyasında oynayacakları önemli rolün farkına varmak yeterli görülmüyor. Bu dünyada başarılı olmak için onların nasıl kullanıldığını da öğrenmek gerekiyor. Üstelik, piyasa mekanizmasının işleyiş de insanları bu yönde bir şeyler yapmaya zorluyor. Çünkü, bilgisayar kullanımının yaygınlaşmasına koşut olarak bilgisayara ilişkin becerilere sahip olanlara talep hızla artıyor...

Özetlenen gelişmeler, eğitim sürecinin, çocukların bilgisayarların yetenekleri ve kapasiteleri konusunda bilgilendirecek biçimde yeniden düzenlenmesini zorunlu kıladı. Eğitim kurumları bilgisayar edinmeye, öğretmenlerini bu konuda eğitmeye, programlama derslerini eğitim programlarının zorunlu parçası haline getirmeye başladılar. Tartışılan konulardan bir tanesi, çocukların hangi yaşarda bilgisayarlarla karşı karşıya gelmesi ve ne zaman programlama öğrenmeye başlaması gerektiğini oldu. Bu konuda farklı görüşler olmakla birlikte, eğitimcilerin çoğu çocukların daha okul öncesinde bilgisayarlarla hazırlanmaya başlayıp, bu konuda eğitim programlarını hazırlayıp, alıcıları da öğretmeyi pekiştirebiliyor. Üstelik, bunu yaparken, sınıftaki diğer öğrencilerin alaylarına, öğretmeninin hayal kırıklığı ya da bükünlik dolu bakışlarına hedef olma korkusu da yok. Ayrıca, bilgisayar yardımıyla öğrencinin zayıf olduğu alanları belirleyip, bu zayıflığı giderici eğitim ve alıştırma programları düzenlemek de mümkün. Günümüzde bilgisayarların sağladıkları ses ve renk olanımları, bu tür eğitim programlarının gerçekten çekici bir biçimde sunulmasına, eğitimim çocukların açısından zevkli bir etkinliğe dönüşmesine olanak sağlıyor.

Çocuklara bilgisayarların yapıları, türleri ve neler yapabilecekleri, top lümdaki ve günlük hayatı kulla nämileri konusundaki bilgilerin verilmesi genellikle ilkokulda başlıyor. İlkokulda başlayan bir diğer uğraş programlama. Özellikle ilk sınıflarda,

Seymour Papert'in geliştirdiği Logo programlama dili yoğun bir biçimde kullanılıyor. Papert'e göre, bir çocuğun programlama öğrenmesi, yabancı dil öğrenmesine benzer. Bu görüşe göre, nasıl çocuklar küçük yaşılarında bir yabancı dili konuşmayı çok kolay öğrenirlerse, bilgisayar dilini kullanmayı da aynı kolaylıkla öğreneceklerdir. Yeter ki, onların ilgileri, merakları, yaratıcılıkları gereksiz yere sınırlamasın. Genellikle, Logo öğrenimini, mikro bilgisayarların ortak dili olan Basic izliyor. ABD'de programlama dillerinin yoğun bir biçimde öğretilemesi ilkokul sonlarında ve ortaokul ile lisede gerçekleştiriliyor.

Eğitimcilere göre, çocuklara programlama öğretmenin, bilgisayar kullanımalarına olanak vermesine ek başka yararları da var. Bu yoldan onlara açık, seçik ve mantıklı düşünmenin öğretilebileceğini, problem çözme yeteneklerinin geliştirilebileceğini ipleri sürüyorlar. Bu nedenle, bilgisayarın ve programmanın problem çözme araçları olarak görülmesi gerektiği kansızdır.

Bilgisayarların okullardaki kullanımı yalnızca programlama eğitimi ile sınırlı kalmıyor. Aynı zamanda, eğitim sürecinde yardımcı bir araç olarak da kullanılıyorlar. Örneğin, belirli konuların ve becerilerin öğretilemesinde ve geliştirilmesinde bilgisayardan yararlanıldığı görülmektedir. Son yıllarda, bu amaçla geliştirilen bilgisayar programlarının büyük bir hızla çoğalandığı görüldü. Bunların büyük bir bölümünü, kullanıcıya belli bir konuya gözden geçirme ve bu konuda alıştırma ve uygulama yapma olanağı sağlayan programlar. En önemli özelliklerini, eğitim sürecini öğrencinin yeteneğine, bilgisine ve öğrenme hızına göre farklılaştırıcı olanak sağlama olarak oluşturuyor. Öğrenci anlamadığı konuyu istediği kadar tekrarlayabiliyor, alıştırmalar yoluyla da öğrenciklerini pekiştirebiliyor. Üstelik, bunu yaparken, sınıftaki diğer öğrencilerin alaylarına, öğrenciminin hayal kırıklığı ya da bükünlik dolu bakışlarına hedef olma korkusu da yok. Ayrıca, bilgisayar yardımıyla öğrencinin zayıf olduğu alanları belirleyip, bu zayıflığı giderici eğitim ve alıştırma programları düzenlemek de mümkün. Günümüzde bilgisayarların sağladıkları ses ve renk olanımları, bu tür eğitim programlarının gerçekten çekici bir biçimde sunulmasına, eğitimim çocukların açısından zevkli bir etkinlige dönüşmesine olanak sağlıyor.

Son yıllarda eğitim programlarının niteliğinde belirgin bir yükseltme görülmektedir. Sayıları giderek artan eğitim amaçlı oyuncuların ortak özelliği bilgisayarların çok miktarda bilgiyi kısa zamanda işleyebilme yeteneğinden yararlanmalarıdır. Bunların hemen hepsi

Emin Bebek



benzetime (simulation) dayanıyor. Örneğin, bazı ABD üniversitelerinde iktitat öğretiminde kullanılan bir bilgisayar oyununda, oyuncular birbirlerine rakip olan şirketleri yönetiyor, oyun sırasında işletmeciliğin ve iktitatın temel ilkelerini, kavramlarını deneyerek, yaşayarak öğreniyorlar. Oyuncuların gemilerini hazırlayıp Amerika kıtasını keşfe çıktıktarı "Yedi Altın Kent" adlı programda ise yalnız coğrafaya ve denizlide değil, iktitatın işlevini懂得malarını da öğrenebiliyorlar. "Bir Uçtan Öbürüne Amerika" programda oyuncuların ABD'nin çeşitli kentleri ve eyaletleri hakkındaki bilgilerini pekiştirmelerine yardımcı oluyor.

### TÜRKİYE'DE DURUM

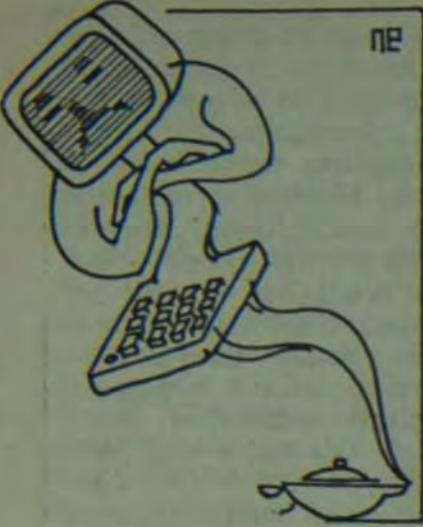
Ülkemizde eğitimde bilgisayar kullanımı açısından henüz işin başında olduğumuz söyleyenbilir. Bilgisayar destekli eğitim programları, genelde az sayıda özel kuruluş tarafından ve Anadolu Liseleri Giriş Sınavı'na hazırlık amacıyla yürütülüyor. Bilgisayar sahibi okulların sayısı iki elin parmakları ile sayılacak kadar az ve çokdar bir çevre bunlardan yararlanabilecek. Bilgisayar programlama dilleri öğretiminin eğitim programının bir parçası haline geldiği okul sayısı da ha da az. Okul öncesi eğitimde bilgisayar kullanımına ise, birkaç büyük kentteki sınırlı sayıda yuva dışında pek rastlanıyor. Bu durumda Milli Eğitim Bakanlığı'nın liselere bilgisayar ilişkisi üzerindeki olumlu etkisini vurma

program olumlu bir girişim olarak görülmeli. Ancak, bu programın çok yetersiz olduğunu da eklemek gereklidir. Liselerin kalabalaklılığı göz önünde bulundurulduğunda, her okula sağlanacak bir iki bilgisayarın gereksinimi karşılayamayacağı ortada. Oysa Bakanlık bilgisayarları Türkiye'deki itihataları aracılıyla sağlamak yerine yurtdışındaki üretici firmalarla ilişkili kurarak sağlamalarına gitse bu iş için ayrılan fonlarla çok daha fazla sayıda bilgisayar sağlanabilir, giderek söz konusu firmalarla işbirliği yoluyla bunların yurt içinde üretimine gelebilir. Ne var ki, bilgisayarların sağlanması tek başına sorunu çözmez. Öğretmenlerin de bu konuda yetiştiirmeleri gerekiyor. Bu alanda şimdide kadar bir şey yapılmadı. Bu durum okullara verilecek bilgisayarların etkili bir biçimde kullanılmalarını önleyerek en önemli engeli oluşturuyor. Bir süre sonra okullardaki bilgisayarlar, coğumuzun liselerdeki laboratuvarlarda ancak uzaktan görebildiği deney araç gereçlerine dönüştürülüyor. Bir diğer önemli engel ise kullanılabilecek eğitim programlarının azlığı ve yetersizliği. Bu konuda, dışardan getirilecek programlardan fazla medet ummamak gereklidir. Çünkü bu programlar farklı bir sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdan yetişen öğrenciler için hazırlanıyorlar. Ülkemizde ise, alıtmaya致力k veren bu anlamda bilgisayarı elektronik kara tahta gibi kullanmanın ötesine pek geçemeyen az sayıda programın dışında gerçekten eğitici program yok denecek kadar az.

Bu durum, ülkemizde bilgisayarların eğitimde kullanımını küçük bir azınlık teknikten çıkarıp geniş kitelere yaymak için köklü ve büyük ölçüde bir girişimin zorunlu olduğunu gösteriyor. Böyle bir girişim, soruna bütüncül bir yaklaşımı benimsemeli ve bilgisayar-eğitici-program üçüsünün bütün ögelerine gerekli önemini vermelidir. Bu konularda gerekli önlemler en kısa sürede alınmalıdır takdirde Türkiye'nin bilgisayar çağını da kaçırılmaz olacaktır.

### OKURLARIMIZA,

Kağıda yapılan yüzde 49 oranındaki zam yayın yaşamına önemli bir darbe indirmiştir. Bilim ve Sanat, çok önemli boyutlara varan mal yetişlerinin küçük bir bölümünü okurlarına yansımak zorunda kalmıştır.



## Mikrobilgisayar Dünyasında Çocuk:

# Toplumsal İlişkilerden Kopuş mu?

Ali S. Gitmez

### YABANCIlaşmış, İçe Kapanık BİLGİSAYAR TUTKULULARI

**"**İçे Kapanık, içe çevrilimiş gözleriyle, karmakarışık görünüşleriyle yığınla zeki genç. Bilgisayar masasına dayanmış direkleri ucunda uzanan kollar, parmakları ateşleyecekmış gibi gergin, ayakta. Tuşlar üzerindeki parmaklar, kumarbazın zarları yakalamasına benzer ihtiwası ve çoskuda. Yorgunluktan bitkin düşünceye dek, saatler ve ekranlarında, bilgisayar başında. Yiyerek, unutulmuştur; ancak getirilirse ve farkında olunmadan yenilir. En basit yiyecekler onlar da; Cola Cola ve sandviç çoğunluk. Uykuya, o da yalnızca birkaç saatliğine ve bilgisayara en yakın köşeye bitkin düşmektedir. Sonra, yine bilgisayara."<sup>(1)</sup>

Weizenbaum (1976), birçok bilim adamının, ana-babanın, öğretmenin tümüyle katılacağı bir eleştiriyle, kuşkuyla, böyle değerlendiriyor bilgisayar tutkularını. Çağdaş gençliğin yuşturucu gibi bir tutkusunu olarak görüyor bilgisayarı. Yalnızlığını ancak ekranla paylaşan, toplum çevresine yabancılanan yeni bir insan soyu üretildiğinden yakınıyor. Ve insanı insan-

dan uzaklaşan, "kişilik kazanmış" bir zekâ olarak görüyor bilgisayarı. Toplum karşıtı, duyu karşıtı, gerçek yaşam karşıtı bir makine!

1970 başlarından sonra, büyük sayıda ev mikrobilgisayı üretildi dünyada. Yüzbinlerle satıldı her ülkeyde; satılmaktır. Her yıl üretim de, satış da bir önceki yıla göre yüzde yüzün üzerinde artmaktadır. Mikrobilgisayar, evleri bir-bir "fethetmekte", her eve girmektedir. Milyonlarca çocuk, yapay ve zorlayıcı toplum baskısından kaçarak, bilgisayarların dünyasına girmekte, kendilerini dört duvar arasına kapatmaktadır. Böylece de, dış dünyaya, insanlara, gerçeklere sırt çevirme; kendi "bencil" bireyliklerini bilgisayarlara paylaşmaktadır.

Aileye, topluma, eğitim çevresine yansıyan sorun, işte bu "insanlardan uzaklaşan" yeni kuşak. Bilgisayar geneli! Bir yüzüyle "dahı problem çözücü", öteki yüzüyle "toplumsal, bencil, insan toplumundan uzak" bir genelik. Çağımızın çelişkisi, sorunu, özellikle...

Çağımıza damgasını vuracağı açık olan bilgisayar, gerçekten de, tutkularını yaşamdan uzaklaştırıcak, bireyi tekeline alacak ilginçlikte. Bu ilginçlik, kişiyi giderek daha çok çekmekte, onu insan ilişkilerinden uzak-

laştırmaktır, ona "insansız doyma"nın zevkini tattırmaktır. Sonuçta bilgisayar tutkunu, bireysel başarıları ile yetinir, insanlara sırt çevirmiş, bencil bir yaratık olarak insanların içine atılmaktır. Toplumsal becerileri gelişmemiş, insanlararası ilişkilere yabancı, "salt mantık" bir yaratık. Duygudan, sıcaqlıktan, yaşam tadından yoksun.

Çoğu yayında, çoğu ailinin, öğretmenin, toplumbilimcinin gözünde, bir türk "yitik bir gençlik" yetişmektedir. Mekanik, toplumsallıktan uzak, salt bencil mantık. Sorun, konu, gözlenen bu gelişme gerçekten de bu denli yalnız mı? Bu denli kesin sonuçlu mu? "Bilgisayar gençliği", bu denli "yitik bir gençlik" mi? Konunun başka boyutları, olumlu çıkış yolları, giderek de umut veren yanları yok mu?

### ELEKTRONİK İLETİŞİMİN SOSYAL PSİKOLOJİSİ

Ünlü sosyal psikolog G.H. Mead, ta 1930'larda, "makineleşme"nin geleceğini (ve tehlkelerini) söyle anlatıyordu:

"... Gelecekte makineler, üzerinde çalışan insan için genel bir "öbür" insan durumuna gelebilecekler. Çünkü insan makineye, öbür sosyal yarıklara davranışları gibi davranışacak, onlara tepkide bulunduğu gibi bulunacaktır."<sup>(2)</sup>

Mead'in bu yordaması, bilgisayarın insana doğal bir muhatap olacağını, insanın toplumsal etkileşim gereksinimini karşılayabileceği, insanın insanla uzaklaşacağı korkusunun dile getirilmesi idi. Bu kaygının yerideliğinin doğrulanmamak olduğunu gösteren gelişmeler ise bir süredir görülmektedir. Deneyel ve benzetim (simulation) verileri de, bilgisayarların bir tür "sosyal olmayan" insan gelişimine öncülük ettiğini göstermektedir.

Psikolojik anlamda bilgisayarın, geliştirilmiş tüm makinelerden üstün olduğu, olması gerektiği söyleyebilir. Bilgisayar, insana yanıt verebilmekte, insanla iletişimde bulunabilmekte, onunla etkileşime girebilmekte bunun için de, insanın toplumsal gereksinimin bir bölümünü karşılayabilemektedir. İnsan beyni ve düşunce biçiminden sonra, insan sesinin de bilgisayarca taklit edilmesi, daha "kişilikli", daha "sosyal" makineler tehditini getirmektedir. Kısacası, yeni bir "makine-kishi" den, insana yakın bir yaratıktan söz edilebilmektedir. Tehlike de, işte bu "insana yakınlık"tan, iletişim elverişlilikten kaynaklanmaktadır.

Öbür geleneksel iletişim araçlarından farklı olarak elektronik iletişim, iletişimde bulunan insanı, daha çok da çocuğu, gerçek iletişim/etkileşim ortamına sokmaktadır: İnsan, makineye "kişilik" vermekte, onunla konuşmakta, onu bilinçli bir yaratılmış

gibi görmekte. Bilgisayarla çalışmanın çocuk üzerindeki etkilerini inceleyen sosyal-psikolojik araştırmalarda da, bilgisayara "kişilik" verilmesiyle ilgili ilginç sonuçlara varılmıştır.<sup>(3)</sup>

- \* Çocuklar makineyi, "insan modeli" olarak, "bilinçli" bir yaratık olarak görmekte.
- \* Çocuklar bilgisayarla "konuşmakte", şahıs zamiri kullanarak, onu bir kişi olarak görmekte: "o benden nefret ediyor", "o (erkek) beni kandırmaya çalışıyor", "sen beni ne saniyorsun?", "bu adam..." "kusura bakma arkadaş, hızlı bastım", "pardon, yanlışlık yaptım", "benim ne yapacağımı biliyorsun, değil mi?", "seni akıllı, seni!" gibi çok "insanca" ifadeler, bu iletişimde çok geçmekte.

\* Çocuklar, başardıkça sevinçlerini, başaramamanın da kızgınlığını, "makine-insan'a bakarak, ona karşı dile getirmekte; daha "zeki" bilgisayara daha çok şahıs zamiri kullanarak, onu daha çok "kişileştirmekte".

Psikolojik "rol kuramı"na göre de, benlik gelişiminde konuşma önemlidir, zorunludur. Konuşma, bir "karşı tarafı" ve onunla etkileşimde bulunmayı içerir. "Ben" o zaman kendini "öbürü"nden ayırrı. Bilgisayarın kendisile çalışan kimseye tepkide bulunması, onu yanıtlaması, insan gözünde makineye bir bilinc, bir rol verir. Bu da bilgisayarla bütünleşmeyi, ona bel bağlamayı, ona sığınmayı kolaylaştırır.

### BİLINÇLİ MAKİNE İLE İLETİŞİM: TEHLİKE (!)

Çağımız çocugunun, gencinin, yetişkininin bilgisayardan doyum sağlama, insanın uzaklaşması, ne ölçüde kalıcı bir tehdite? Ya da, bu gerçekten bir tehdite mi? Bu sorulara yanıt, şu iki soruya açık-secik yanıt getirebilir:

İnsan, iletişim yeteneği ve olumlu yetileri ne olursa olsun, bilgisayarla anlamlı (insanla olana denk) iletişimde bulunur mu?

- \* İnsan olmayan bu iletişim araçlarıyla etkileşim, uzun dönemde insam anlamlı insan ilişkisinden uzaklaştırır mı (insanlık özelliğini koruyabilir mi)?

Çağımız ve psikolojik araştırmalar, henüz bu sorulara tam yanıt verebilecek aşamaya gelmiş değil. Deneyel veriler konuyu tam aydınlatmamaktan uzak. Ancak, bilgisayarların

Nezih Danyal

```

    1: BRIGHT I
    3080 PRINT AT 8
    o get out in"
    3090 PRINT AT 9,3;m;
    You did not ask for hel
    ;
    3110 IF p=1 THEN PRINT
    You asked for help on
    3120 IF p=2 THEN PRINT
    You asked for help twice
    3130 IF p>2 THEN PRINT AT
    You asked for help ":";p;
    3140 PRINT AT 15,0;"Woul
    ke to see the maze yo
    quered again ?
    3150 PRINT AT 18,0;"Pr
    YES"
    3160 IF INKEY$="""
    0
    3170 THE
    INKEYS
  
```





gerçek. Sınırlı da, çok geçici bir süre için de olsa, böyle bir kaygıya katılmak gerekir.

Ancak, bilinen insan nitelikleri gözönüne alındığında, korkulan tehlikeden (bilim-kurgu filmlerinde görüldüğü ölçüde) insan soyunun "sonu" olmayacağı da bilinmek gerekir. Bir süre toplum dışı kalan bireylerin zamanla toplum'a, insan'a yeniden dönmeleri kaçınılmaz gibi. Doğal olarak, bir bölüm uyum yapamayanların "makineleşmeleri" de kaçınılmaz.

### MİKROBİLGİSAYAR: GELİŞTİRİCİ, ÇAĞDAŞ, OLUMLU

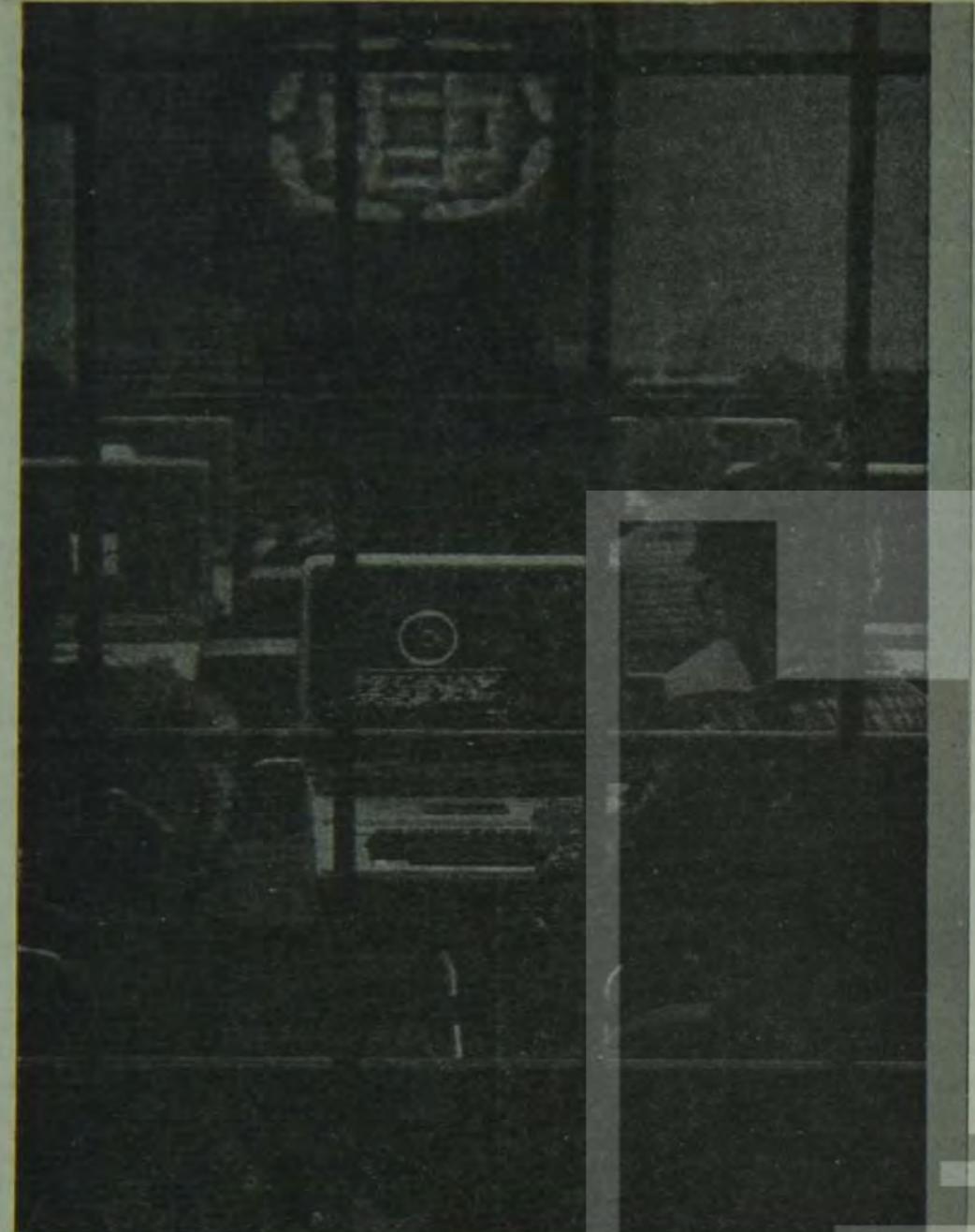
Her yeni teknolojinin bir dizi olumsuzluğu da birlikte getirmesi doğal. Bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ise, en az olumsuzluk ögesi taşıyor görünüyor.

1. Tüm obür yararları bir yana, öğretim alanı bir başına düşünülürse, mikrobilgisayarların, tebeşirin öğretimde kullanılmasından bu yana görülen en büyük devrim olduğu kabul edilmek gerekir. (5) Bu anlamda mikrobilgisayarların kullanımı, öğretimdeki yöntem ve yaklaşım yetersizliğine, sakatlığına bir yanıt olarak düşünülebilir. Gelişmeyen, geliştirmeyen, kalıp bilgiler aktarma aşamasını bir türlü geçemeyen öğretim yöntemlerinin değişmesi, gelişmesi, akıcı yaklaşma geçilmesi bu yolla olası görülüyor.

Çağdaş öğretim yöntemlerine en hızlı değişim ivmesi veren John Dewey ögrenmeyi, "daha çok -çözmez oyun sırasında oluşan" bir durum olaarak nitelerken, sanki mikrobilgisayarları muştulamakta idi. Çağdaş psikolojiye en silinmez damgayı vuran J. Piaget de, kendiliğinden oyunun başlarına bir araştırma olduğunu vurgular. "Çocuk, doğal bir bilgi kurucusudur, sürekli hipotezler kurarak, onları sağlanan bilgilerle test eder; yanlış olunca da tümenden değişir." (5:38).

Gelişen, yaygınlaşan, tutkulularını hırsla karşısında tutan mikrobilgisayar, Piaget'in sözünü ettiği gelişmeli aracılık etmeye günümüzde: Çocuk, bilginin kazanılması sürecine katılmakta, yalnızca bilgi ve becerileri değil, onların nasıl öğrenileceğini, nasıl düşünüleceğini öğrenmekte bilgisayarla. Aktarımı geleneksel öğretimde bulunmayan bu yeni araçla çocuk, bilginin edinilmesi, planlanması, değiştirilmesi, araştırılması süreçlerini bizzat yaşamakta, bilgi ve yararı üzerinde denetim kurmakta, öğrenme ortamını kendine göre değiştirmektedir. Herşeyden önce de bilgisayarla iletişim bir oyundur, bir zevktir, bir etkileşimdir. Okulda, sınıfta olmayan, yaşanmayan bir zevk.

2. Yine Piaget'ye gönderim yapı-



*Ve insan tutsa olmak, bilgisayar tuzağına takılıp kalmak zorunda değil...*

lrsa, bilişel açıdan öğrenme, yalnızca dışsal bir ödül/pekiştirmeden dolayı değil, kendiliğinden zevkli/eğlendirici bir deneyim olduğu ve insana olayları/dünyayı "denetleme" zevki verdiği için içsel bir doyum sağlar. Mikrobilgisayarlarda öğrenme, işte bu içsel, kendiliğinden, dıştan denetlenmeyen zevki vermektedir. Dış ödüllendirme ile ilgi, güdü yaratmaya çalışan okulların birçok öğrencinin öğrenme zevkini köreltmesi, onları soğutması, "dişardan denetim"'i temel almalarından. Bu yöndeki araştırmalar, içsel bir zevkle, tutkuyla yaptığı işe "dişardan" pekiştirmeye ve ödül verilmesinin, çocuğun ilgilerini azalttığı, onları konudan uzaklaştırdığını göstermektedir. Bilgisayarlı öğrenme/araştırma, işte bu "icSEL GÜDÜLEME" özelliğinden dolayı üstün, ilginç, başarılı.

Piaget çizgisinde çalışmalarıyla ünlü psikolog S. Papert, çocukların ilgi ve özeilliklerine uygun bir program dili geliştirerek (LOGO), çocukların mikrobilgisayarlarla gerçek bir öğrenme ortamına girdiklerini gösteriyor.(6) Çocuklar için ilgi çeken, sürükleyen,

aktarımını yapan, bu dünyayı çocukların beyinlerine damgalamaya çalışan yetişkinlerin baskısından kurtarmak gerekir çocukların, gençleri. Okullar, programlar, bilgi kaynakları, gelişmenin hızını kesmeye çalışan "tutucu" yetişkinlerin elinde. Ve bu yüzden verilen bilgilerin çoğu bilgi olmaktan uzak, yarayışız, gereksiz. Ama okul başarısı da bu "bilgi" sanılan şeyleri öğrenmeye bağlı, ona zaman/emek vermeye bağlı.

Mikrobilgisayarlar, bilgi akışını bu tutucu yetişkinlerden koparacağa, onu bağımsızlaştıracağı benzer. Bu da, öğrenenin özgürleşmesi, öğreneceği bilgi üzerine denetim kurması, kendi gereksinimlerine ve hızına göre bilgi edinme süreçlerini yaşaması demektir. Bu "özgürleşme" bile bir başına mikrobilgisayarlara kapı açılmasını gerekli kılar.

4. Geri kalmış, çağdaşlaşamamış, bundan ötürü de hep geri kalmaya, bağımlı kalmaya "mahküm" toplumların, ülkelerin bilgisayarın yay-

ınlaşmasında, evlere girmesinde daha da çok yarar umması beklenir. Bu toplumlarda, ülkelerde daha çok bilgisayar tutkulusuna, daha çok içine kapanarak derinliğine düşenlere, daha çok yaratıcıya gerek var.

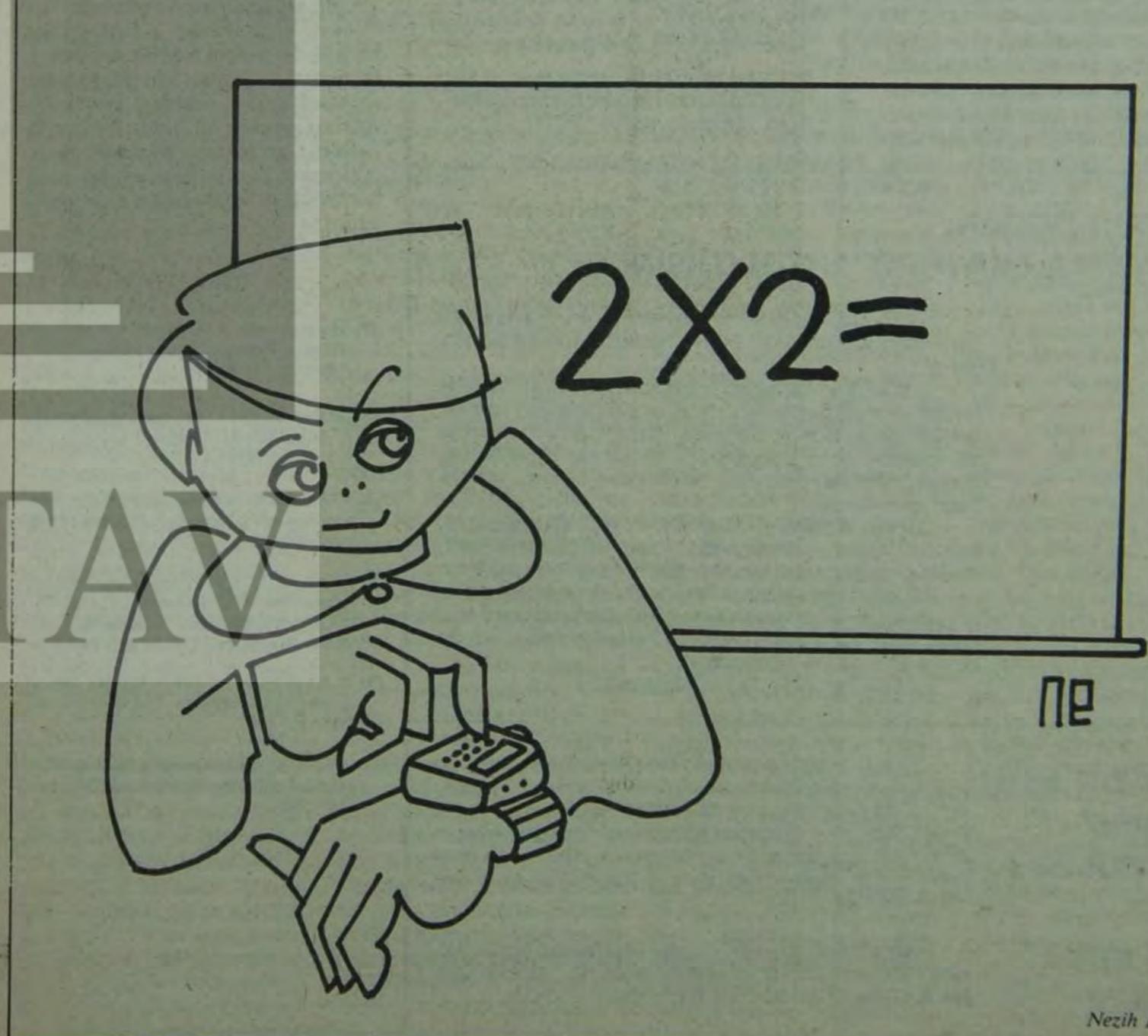
(a) **Etkili ve özgür öğretim açısından.** Azgelişmiş ülkede, öğretim yöntemleri de, okul öğrenmesinin niteliği de, ders kitapları da, yayınlar da azgelişmiştir. Hele "resmi" olan okul programları ile ders kitapları, gelişme ivmesini yavaşlatıkları gibi, insan beyninin de yavaş, duragan, kalıcılığını önkosullar olarak getirir. Ezbercilik, hem de "bilgi" niteliği olmayan, geliştirmeyen "kalıplar" in ezberciliği bu resmi programların, öğretimin özünü oluşturur. Bu öğretim biçimi ise, yeteneği, özgün gelişmeyi, katkıyı, yaratıcılığı yalnızca sınırlamaz; yokeder.

Bireyselleşmiş, bireyin psikolojisine, gelişmesine, ilgisine uyarlanmış bilgisayar programları, geleneksel öğretim programlarından daha üstün,

daha öğretici. Dana önemlisi, bireyin kendi planlamasına, kendi denetimine bırakılması. Bu ise, oyun oynar gibi, ilgiyle ve zevkle yeni şeyler bulmayı, yeni ilgilere yoneltir çocuğunu. Kendini geliştirir, ilgilerini geliştirir, beynini geliştirir. Ezbercilikten, kalıp düşüncelerden kurtulur. Tutucu yetişkinlerin, resmi yönlendirmelerin baskısından kurtulur. Özgürleşir, bağımsızlaşır, yaratıcı kişiliği gelişebilir.

Özgür, bağımsız düşündenen, yaratıcı bireylere azgelişmiş ülkelerde daha çok gereksizdir. Ve bu kişiler, "geri kalmış" öğretim yöntemleriyle, programlarla, öğretmenlerle yetiştiremez. Çocuk odalarına dek girebilmiş ev bilgisayarları, belki bir umuttur, bu toplumlardır.

(b) **Bilimin, buluşun, yaratıcılığın gelişmesi açısından.** Yine "azgelişilik"le, yoklukla ilgili olarak, daha çok da "tek boyutlu" düşünmeye koşullanmış toplumlarda bireysel bilgisayar kullanımı, daha da büyük bir zorunluluk. Önce, böyle toplumlarda



*Nezih Danyal*



"toplumsal" davranışlar baskın; "bireysel" farklılıklar, çizgi dışına çıkışlar özendirilmez, susturulur. Sonra, araştırmaya, buluşlara, yaratıcılığa yönelme gelenegi yok. Bu niteliklerin gelişmesine yetecek maddi varlık da yok, toplum kültürü de bu tür yetiliyi özendirmez, desteklemez. Kalıp bilgiler, toplum dışına taşmayan davranışlar özendirilir, desteklenir.

Bilimsel düşünme, bilimsel kat-

## FERRUH DOĞAN, DÜNYA KARİKATÜRÜ ANTOLOJİSİNDE

Ferruh Doğan, İsveç'te yayımlanan 43 ülkeden 170 karikatürü kapsayan Dünya Karikatür Antolojisinde yer aldı.

Antoloji, karikatürcülerin yaşam öykülerinin, yapıtlarından seçilmiş örneklerinin yanı sıra karikatürün tarihsel gelişim içinde Busch, Daumier, Goya, Lautrec, Magritte gibi ressamları; Le Caricature, Krokodil, The New Yorker, Punch gibi mizah dergilerini örnekleriyle inceleyen yazarları içermektedir.

Charles Addams, Aragones, Bosc, Chaval, Siné, Dubout, Peynet, Sam Cobean, Jules Feiffer, Paul Flora, Andre François, Low, Mordillo, Rach, Puig Rosado, Thurber, Topor, Ungerer, Virgil Partch gibi değişik anlayışta karikatürcülerin toplayan Antoloji bir zamanlar karikatür çizeri İtalyan sinema yönetmeni Federico Fellini'nin de karikatürlerine yer vermektedir.

Antoloji İtalya'da da yayınlanacak.

## HÜSEYİN BAŞ FRANSIZ PEN KULÜBÜ ONUR ÜYELİĞİNE SEÇİLDİ

Barış Derneği davasından bir süredir Sağmalcılar Cezaevi'nde bulunan tiyatro yönetmeni ve sanatçı Ali Tayfun ile diş politika yazarı Ali Sirmen Amerikan ve İngiliz Pen Kulüplerinin (Yazarlar Birliği) onur üyeliği vermesinden sonra aynı davadan mahkum olan, diş politika ve sinema yazarı Hüseyin Baş, Fransız Pen Kulübü Onur üyeliğine seçildi.

Hüseyin Baş'a haber, Fransız Pen Kulübü Genel Sekreteri Daniella Dordet tarafından bildirildi. Hüseyin Baş, Barış Derneği davasından 8 yıl hukum giymiştir.

Bu nitelikler, ev bilgisayarlarıyla, bireysel bilgisayar tutkusuya gelişebilir görünüyor. Hep geleneksel, hep "genelci" düşünmüş ama sorularına çözüm bulamamış olan "azgelişmiş" ülkelerde, kişisel bilgisayarlarla "yeni" bir ufuk açılmış olabilir. Çünkü bilgisayar, bireyin bireyçi, özgün, bağımsız ve yaratıcı eğilimleriyle yetilerini uyarmakta, geliştirmekte, pekiştirmekte. Özgür düşnen birey de, daha bilimseldir, daha yaratıcıdır, daha çok katkı verebilir.

Bireysel kullanılan ev bilgisayarlarının bireyin toplumdan kopuşuna elbette bir etkisi olacaktır. Toplumda, insana uzak, mekanik insan türü doğabildiği böylesi. Bunlar gözönüne tutulmalıdır. Ev bilgisayarları için ödenecek "bedel" sayılabilir bu toplumsal olumsuzluklar.

Ne var ki, bireyselleşmiş bilgisayarların bireye, bilimsel düşünme ve gelişmeye, topluma getirebileceği katkılar da azımsanır gibi değil. Hele azgelişmiş, azgelişmişlik çemberini karamamış, geleneklerinin katı baskıcılığından kurtulamamış toplumlar için bireysel bilgisayarlar, bir çıkış yolu, bir gelişme nedeni olabilir. Bu nokta, bilgisayar kullanımı için düşünülmüş, planlanması, özenle üzerinde durulması gereken bir konu. Hem etkili, özgür, gerçek bir "öğretim"in gerçekleşmesi, hem de bilimsel düşünme, yaratıcılık ve buluşa ortam hazırlamak için. □

(1) Weizenbaum, J. *Computer Power and Human Reason*, San Francisco, Calif.: Freeman, 1976: 116.

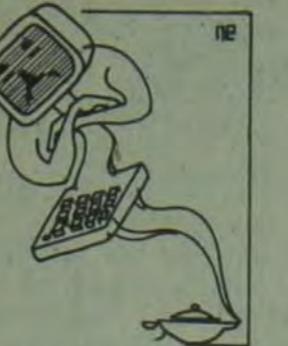
(2) Strauss, A. (ed.), *The Social Psychology of G.H. Mead*, Chicago, IL.: Chicago Un. Press, 1956: 213.

(3) Scheibe, K.E. ve M. Erwin, "The Computers as Alter", *Jour. Soc. Psychol.*, 1979, 108: 103-109.

(4) Orcutt, J.D. ve R.E. Anderson, "Social Interaction, Dehumanization and the 'Computerized Other'", *Sociology and Social Research*, 1977, 61 (3): 380-97.

(5) Rheingold, H. "Video Games Go to School", *Psychology Today*, 1983, 17 (sept.): 37-46.

(6) Papert, S. *Mindstorms: Children, Computers and Powerful Ideas*, Basic Books, 1980.



## Bilgisayar Pazarında...

### Musafa Yaşaçan

Eğerin kapıları bir kez daha zorlanıyor. Kapılar, en son renkli televizyon, video gibi ev içinde aynı anda ve ortaklaşa yaralanabilen teknolojik aygıtlara açılmıştır. Çok değil, iki yıl sonra, en son modelinden yaklaşık bir yıl geride olan modelleriyle bilgisayarlar kapladı ortaklığını.

Ülkemizde renkli televizyon sayısı, 2 milyon dolayındır. Kişi başına milli gelirin 1000 dolar olduğu ülkemizde, insanlar 500 dolarlık TV alabiliyorlar. İnsanlar, yani Millî Gelir'in kabaca yüzde 56,5'ünü alan, toplumun yüzde 20'lik kesiminin bir bölümünü. Bu kesimin yüzde 70'li vadeli satış kampanyalarından yararlandı. Neyse konumuz TV değil. Bilgisayarlar, ev bilgisayarları, bireysel bilgisayarlar...

Konuya renkli TV'den girmemizin nedeni; çoklu olarak çekik gözlü; sarı benzilli ve USA patentli bilgisayar firmalarının bir ülkedeki potansiyel pazarı değerlendirdirken, o ülkedeki renkli TV sayısını ölçüt almaları. Onlara göre en yakın potansiyel pazar renkli TV kullanıcılının yüzde 10'u. Yani öümüzdeki bir yıl içinde toplumumuzun binde 4'ü bu aygıtlı içi

ni anda motive ediyor.

Pazarlama firmaları, ürünün tanıtımında oldukça alışlagelmiş davranışları gösteren. Çünkü, ülkemizde pahalı mallara olan talebin ilginç bir yapısı var. Malın kendisi çekici, tüketici almak istiyor, ancak ürkek. Bu nedenle firmalar son ya da sonda önceki modelle girmeyenler pazarla. Bu talebin kuşkulu yanının olduğu kadar, malın çekiciliğini sürekli kılmaya çabaşlamanın da bir sonucu.

Kullanımdaki kolaycılık ve çarpıklık bilgisayarın ana işlevinin değil, tali işlevlerinin öne çıkarılmasıyla ilişkili. Bilgisayarın ülkemizde yaygın kullanımı oyun aracı olarak gelişti. Çocuklar, gençler, çocuklarla en heyecanlı oyunu olan bilgisayarlara yöneldiler. Kullanıcılarının büyük bir çoğunluğu aldıkları oyun programlarını bile aracın komutlarıyla yüklemekten habersiz. Bu da pazarlama firmalarının talep yaratmadaki becerikliliği...

Ülkemizde 1984 soni itibarıyla toplam bilgisayar sayısı 33 bin dolayında. Bu rakam gümrük tarife pozisyonunda 84 53 no. da yer alan tüm aygıtları kapsıyor. 1985'in ilk dört ayında da yaklaşık 15 bin adet ev bilgisayıtı girdi. Ayrıca iki büyük holding, montaj tipi üretim için labaratuvarlarını kurdu. Bir yabancı firma yetkilisinin bundan üç ay önce kendi markası için yaptığı talep təmin aylık 10 bin adet: Aynı yetkilili 1985-1987 döneminde pazarda tüm markalar için 1 milyon adet satış bekliyor.\*

Bu bektiler, piyasada pazarlama firmalarının artmasını sağladı. Rakamların bu denli kesin vurgulanmasının nedeni, Millî Eğitim Bakanlığı'nın eğitim amacıyla boyutlarının genişlemesidir. Oyun denetlenmesinin önünü alıyor. Genişlemenin ise bu koşullar altında daha sonra daralmaya, büzülmeye dönuşmesi kaçınılmazdır.

İhaleden hemen sonra tek bir marka için büyük bir satış patlaması bekleniyor. Bu satış eğitimle, satış sonrası hizmetlerle desteklenmezse ülke çapında dönüştürülür. Bakanlığın ve pazarlama firmalarının bu ayının üstünden nasıl örtceği merak konusu. Öte yandan pazar boyutlarının genişlemesini, oyun denetlenmesinin önünü alıyor. Genişlemenin ise bu koşullar altında daha sonra daralmaya, büzülmeye dönuşmesi kaçınılmazdır.

Pazar her şeye rağmen bakırdır. Özel sektör bu pastayı nasıl yiyeceğine karar vermelidir. Ama hiç olmazsa devlet peçete tutmakdan vazgeçsin.

\* - Bilgisayar Dergisi, sayı 47, Mart 84, Ankara



# İnsan ve Bilgisayarda Veri İşleme\*

Victor Tyukthin

**S**on on onbeş yılın, insan - bilgisayar ilişkileri yazımı incelendiğinde, bilgisayarın işleyişinin, insan psikolojisi ile karşılaşılmasına dayanan bazı sonuçlara varıldığı gözleriyor.

Bazı bilgisayar tasarımcıları ve işletmeleri, insan-makina ilişkilerinde, bilgisayarın olanaklarını abartan, insanın rolünü kümüseyen teknokratik bir görüşü savunuyorlar. Bu yaklaşım, insanın, bilişsel sürecinin yanlış bir kavranışından ve insan bilişlerinin bulgularının yok sayılması veya hafife alınmasından kaynaklanıyor. Böyle yanlış başlangıç noktalarından hareket eden, teknokratik anlayışa da yah uygulamalar da başa ızzılıkla, verimsizlikle sonuçlanıyor.

Bilgisayarlaşmanın ilk evrelerinde bilgisayarlar ile çözülmeye çalışılan sorunlar basit sorunlardı. Bu sorunların çözümü için gerekli algoritmlar (çözüm için gerekli bütün adımları gösteren şemalar) ve programlar kolayca geliştirilebiliyordu. O dönemde matematik yazılımlının geliştirilmesi, veri işleme hızının artırılması ve bilgisayar belleğinin genişletilmesi yoluyla daha karmaşık sorunların da çözüleceği düşünülüyordu.

Ancak zamanla, böyle karmaşık sorunlar için, bütünüyle bireşimlesştirilmiş çözüm programları geliştirilemeyeceği ortaya çıktı. Bu karmaşık sorunlara çözüm bulunamayanın nedeni, bu sorunların bilgisayar programları içinde formül edilememeyen, ancak insan zihinin kavrayabildiği bazı öğelerinin olmasıydı.\*\*

Bu noktada, insan ile bilgisayar arasında, anlaşılma sorunu ortaya çıktı ve kullanılan deyimle, insan-bilgisayar arasındaki "konuşma biçiminin" sistematik olarak incelenmesi gerekiyor. Bu yönde incelmeler bir hayli gecikerek başladı. Ustalık, bir çok uzmanın yaklaşımının

da, sorunun kolayca çözülebileceğine yönelik, bir "teknokratik iyimserlik" ağır basıyordu. Oysa, bu iyimserlik sorunun gerçek güçlüğüyle bağılmıyordu. İnsan-makina ilişkilerinde daha gerçekçi görüşler, ancak, son zamanlarda belirmeye başladı.

## VERİ İŞLEMEDE BİÇİMSEL VE BİÇİMSEL OLMAYAN BİLEŞENLER

Bilgisayarın, nasıl bilgi yaşadığıni belirlemek için, aynı sorunun, insan beyninde nasıl ele alındığını görmek gereki. İnsanın, düşünme de dahil, zihinsel işlevlerinin betimlenmesinde şu düzelerle belirlenebilir. Mantıksal-sözdizinsel (logical-syntactic), epistemolojik (anlambilim) (semantic) de dahil, psikolojik, psiko-fizyolojik (nöro-fizyoloji de dahil) ve anatomik-fizyolojik. Bazi sorunların çözümünde mikro düzeydeki moleküler (biyofizik) ve biyokimyasal süreçler de söz konusu edilebilir.

Bilgi işleme süreçlerinin mantıksal-sözdizinsel düzeyi algoritmik betimleme ve yorumşamacı (heuristic) programlama düzeyidir. Epistemolojik düzeyde, bilgiyi alan özne ile, bilinen nesne arasındaki ilişkiler ve iletlen mesajların içeriği, anlamaları hesaba katılır. Bu düzeye, bilen özne, belirli bir toplumsal, tarihsel aşamaya karşılık gelen, genelleştirilmiş ve idealize edilmiş bir öznedir. Psikolojik düzeyde ise özne, somut bir birey olarak, bilmə'sürecini etkileyen psikolojik etmenler, içsel zihinsel duşumlar, birey olarak geçmiş deneyimleri, vb. etmenler açısından ele alınır.

Psikolojik düzeydeki oluşumları önemle ölçüde belirleyen psiko-fizyolojik ve anatomik etmenlerdir. Bu nedenle, öznenin duyu organlarının yapıları ve durumları da bilgi işleme sürecinin anlaşılmamasında önemlidir. Daha ge-

İnsan beyninin, bilgi işleme süreci biçimde olmayan bileşenleri içerir ki, bunların oluşumunda yukarıda söz edilen düzeylerden sadece biri değil, ortaya konan sorunun doğasına göre, birden fazla, çeşitli bileşimler içinde sorumludur.

Bilgisayarda mantıksal-sözdizinsel işlemler, mantıksal-matematiksel yazılım (software) ya da, genellikle kullanılan terimle, matematik yazılım ile gerçekleştiriliyor. İnsandaki anatomi-fizyolojik sistemlere karşılık gelen altyapı ise donanım (hardware) denilen elektronik ve elektromekanik parçalardan oluşur.

Bilgisayar yazılımını ne kadar geliştirirseki geliştirelim, mantıksal-sözdizinsel düzeyden epistemolojik düzeye yükselebilme, ancak donanımındaki gelişme ile olanaklıdır. Öyleyse, şu soru akla gelecektir: Epistemolojik düzeyde veri işlenmesi için gerekli static (donanım) ve dinamik (işlevsel) örgütlenme nasıldır; bunu sağlayan koşullar ve mekanizmalar nelerdir?

Bize göre, veri işleme sürecinin biçimsel ve biçimde olmayan bileşenlerinin, diyalogî öznenin duyuları ve algılamaları ile sağlanır. Özne bir nesneyi, o nesneyi temsil eden simge aracılığı ile bilir. Diğer bir deyişle, insan beyninin düşünme sürecinde simge nesnenin yerine geçer. Simgeler, sözcükler isimler, ünlemeler basit işaretler biçiminde olabilir. Konuşulan dil simgelerin çeşitli bileşimlerinden oluşur. Çeşitli biçimlerdeki simgeler ve konuşulan dil insanın düşünme sürecinde gerekli ve zorunlu araçlardır.

Düşünme sürecinde önemli rolü olan simgelerin, nesnenin "yerine geçmesi" üzerinde durmak gerekiyor. Buradaki "yerine geçme" fiziksel anlamda değil, işlevsel anlamdadır. Yani, simgenin nesnenin yerine kullanılması anlamındadır. Diğer bir deyişle, nesne ile simge arasında bir ilişki kurulmaktadır. Bu "ilk anlamsal ilişki" (initial semantic relationship) nesne ile simgenin birlikte algılanmasıyla oluşur. Daha karmaşık düşünme süreçlerinde kurulan anlamsal ilişkilerin temelinde bu ilk ilişki vardır.

Nesne ile simge arasında ilişkinin kurulmasında, öznenin (insan zihinin) aktif bir konumda olduğunu vurgulamak gerekiyor. İlişkiyi kuran insan zihni, dış dünyaya bir yansıtma (projection) bulunmaktadır. Bu yansıtma, insanın ilgilerinin, istemlerinin, yönelimlerinin yansıtılmasıdır ki, buna "yöneltici istem" (orientational demand) diyoruz. Yönetici istem, öncelikle yaşamsal, organik gereksinimlerden (besin, su, dinlenme, vb.) kaynaklanır. İnsanın dış dünyaya karşı yöneltici etkinliği, en ilkel biçimle ile, çevresindeki değişimlere uyum sağlaması biçimindedir. Daha ge-

limiş biçimlerinde ise yönetici etkinlik bilişsel (cognitive) bir etkinliktir. Bu gelişmiş biçimlerde insan çevresini değiştirir, yenileştirirken, insan zihni de çevreden sürekli değişen, yenileşen bilgileri alır. İnsan zihninin bu yeni ile ve bitmez tükenmez yenileşme ile olan aktif ilişkisi düşünme sürecindeki, biçimde olmayan öğelerin oluşumunun kaynağıdır.

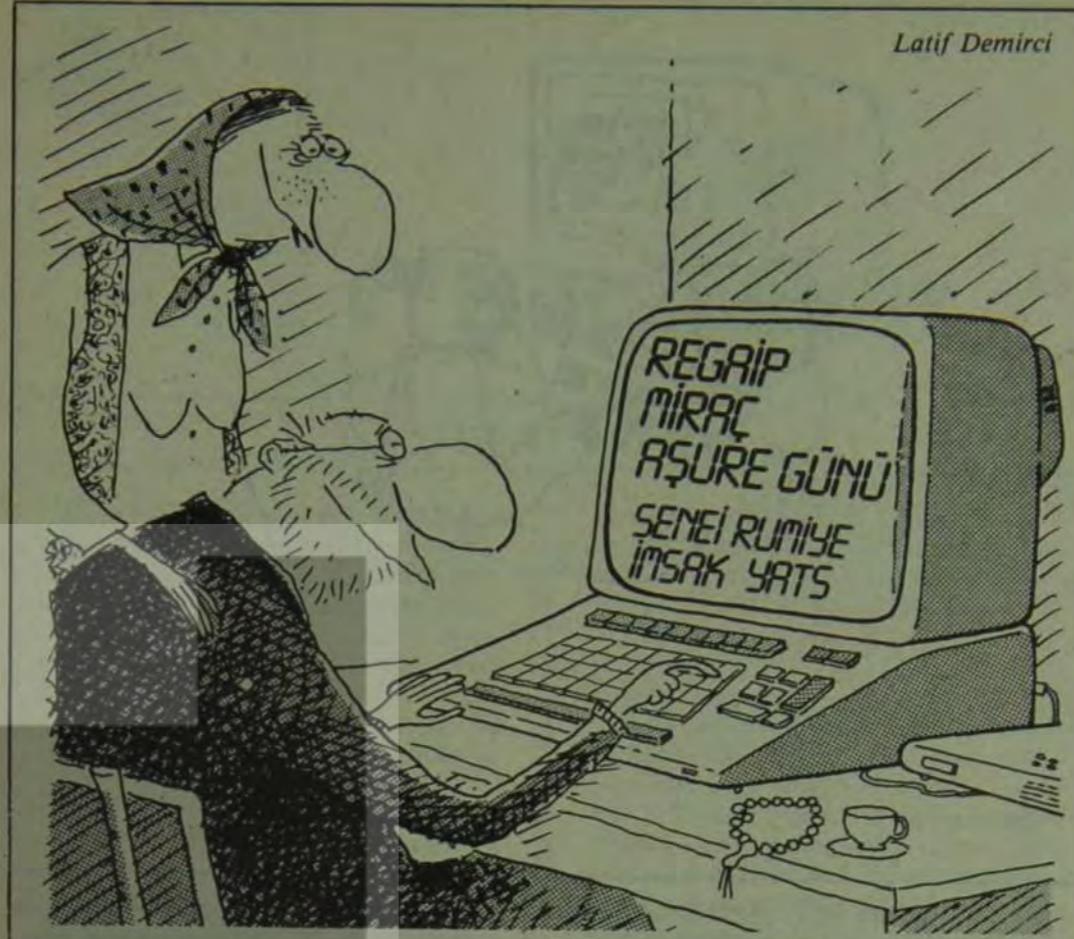
Toparlarsak, insan zihinde, düşünme sürecinin, epistemolojik düzeyinde gerçekleşen anlamladırma (ilkel biçimde, nesne ile simgeyi ilişkilendirme) insan zihinin çevredeki nesnelerle aktif etkileşimine dayanmaktadır.

İnsan zihinin aktifliği, çeşitli düzelerdeki sorulara çözüm araştırma bir durtucudur ve insanların arasında yeni yaklaşım oluşturmasının kaynağıdır. Yönetici etkinlik, tâhmine bulunma, hipotez kurma, sorunları yeniden tanımlama, sorunları alt sorunlara bölmeye, vb. gibi yeniden yaratıcı hayalgüçünü de belirler.

Bir sorunun biçimde olarak bulunan çözümünün yorumlanması ve nesnel duruma uygulanması da, aktif yöneltici yansıtma sayesinde gerçekleştirilebilir.

Değişik sorularda değişik tipte, biçimde olmayan bileşenler ön çıkar. Sorun karmaşıklaştıkça, biçimde olmayan bileşenlerin sorun içindeki payı artar. Yeterince basit sorunlar için, çözüm algoritmları hazırlanabilir ve bilgisayara verilebilir. Fakat sorun karmaşıklaştıkça, biçimlesştirilemenen bileşenler arttıkça, bilgi işlemenin

Latif Demirci



reyle madde, enerji, bilgi alışverişi süreci içinde ve önceden kestirilemeyen biçimde değiştirilebilirler.

Günümüzde bilgisayarın, kendini örgütleyebilmesi sorunu, henüz çözümde çok uzaktır. Şimdiye de yapılmaya çalışılan, insan ve bilgisayarın olnaklarının karşılıklı olarak birbirlerini bütünlüğü, geliştirdiği, insan-makina komplekslerinin geliştirilmesidir. Bu kompleks varlıklarda da öncü rol, insiyatif yine insanda olacak.

## GEÇMİŞİN DENEYİMLERİNİN ÖRGÜTLENMESİ VE VERİLERİN İŞLENMESİ

Verilerin ve veri işleme sürecinin küçük parçalara ayrılabilmesi, algoritmların hazırlanabilmesine olanak sağlaymak kalmaz, aynı zamanda geçmişin deneyiminin ve belleğin en iyi bir biçimde örgütlenebilmesini de gerçekleştirir. Psikolojiye ve bilgisaya ilişkin bilgilerimiz şöyle bir sonuca varabilelimiz olanak tanıyor: İster bilgisayarda, ister insanda olsun, veri işlemenin verimliliği, büyük ölçüde sorun çözme sisteminin geçmişinin deneyimlerine bağlıdır.

Geçmişin deneyimi, insan beyninde ve bilgisayarda farklı biçimler alır. Bir kere, insanın belleğinde geçmişin deneyimi iki ayrı biçimde örgütlenmiştir: Psikolojik ve mantıksal olarak. Bilgisayarda ise sadece deneyimin mantıksal örgütlenmesi söz konusudur.

İnsan belleğinin bir özelliği de, tüm geçmişin deneyimlerinin öğrenme sürecinde yeniden düzenlenmesidir. Özne ile nesnenin etkileşimi sürecinde, bilgi birikimi de yeniden düzenlenir ve nesnelerin özellikleri ve ilişkileri önem derecelerine göre ayırtılır. İnsanda beyne gelen yeni sinyaller, geçmişin deneyime ilişkin izlenimler üzerine işlenir. Bir başka deyişle, beyne gelen yeni uyarılar "tabula rasa" (boş bir sayfa) üzerine yazılmışlardır: Yeni uyarılar, ekili ve uyarıldığına canlanıp devinebilir bir "tarla" üzerine düşmektedir.

Böylelikle, insan beyni ve bilgisayarın yapıları ve veri işlemleri arasında önemli bir farklılık noktasına geldik. Bilgisayarda merkezi veri işlem birimleri (central processing units (CPU) uzak ve yakın bellek birimlerinden ayrılmıştır ve bunlar birbirlerine dijital bağlanmıştır. Bu nedenle, bilgisayarın veri işlemesinde insanda olmayan bazı kısıtlıkları vardır.

Herşeyden önce, bilgisayarda geçmişin deneyimini, yeni gelen bilgiye göre yeniden yapılandırma söz konusu değildir. Bilgisayarın bu kısıtlığı, öğrenen bilgisayarlarda kısmen giderilmiştir. Bütünleyle giderilememesinin nedeni, bilgisayar belleklerinin bir özelliğidir: Bellek, adresler ilkesine göre örgütlenmiştir. İşlenmiş



# Prof. Faruk Erem: “Temel Hak ve Hürriyetlere Gölge Düşürmek Anayasal Düzeni Bozmakla Sonuçlanır”

*“Polis Vazife ve Selâhiyetleri Hakkında Kanun”da değişiklik yaparak, polise olağanüstü yetkiler tanımı öngören tasarı, ülkemiz kamuoyunda yaygın tepkilere neden oldu. Yasalaştığı takdirde toplumsal yaşamımızı derinlemesine olumsuz etkileyebilecek olan tasarıının, meclisteki görüşülmemesi günlerinde, Çağdaş Hukukçular Derneği eski Genel Başkanı Av. Nevzat Helvacı, Türkiye Barolar Birliği eski Başkanı Prof. Faruk Erem ile tasarı üzerinde konuştu.*

B.S.

**Av. Nevzat HELVACI:** Sayın Hocam, Polis Görev ve Yetkileri Yasasını değiştirmek ve bu yasaaya yeni maddeler eklemek üzere bir tasarı hazırlandı ve Türkiye Büyük Millet Meclisine sunuldu. Bu tasarı, kamu oyunda eleştiri ve tepkilere yol açmış bulunuyor. Siz, tasarıyı genel olarak nasıl değerlendirdiyorsunuz?

**Prof. Faruk EREM:** Konu, “Temel hak ve hürriyetler” ile ilgilidir. Bu hak ve hürriyetler Anayasada gösterilmiştir. Bunlarla gölge düşürmek Anayasal düzeni bozmakla sonuçlanır. Genellikle Hâkim'e

tanınmış yetkilerin, Yürütmeye devri Anayasının 9. maddesine aykırı düber. “Kanun önünde eşitlik”



Prof. Faruk Erem

haklı göstermez. Temel hak ve hürriyetlerle ilgili sınırlamalarda toplum döneminin gereklerine aykırılık düşünülemez.

**Av. Nevzat HELVACI:** Tasarıda, kesinlikten uzak, tanımlanması zor genel deyimler yer almıştır. Bunun uygulamadaki sonuçları ne olabilir?

**Prof. Faruk EREM:** Genel terbiye ve ahlak kurallarına “utanç verici” veya “toplum düzeni bakımından tasvip edilmeyen tavır ve davranışlarda bulunanlar” deyiminde geçen hallerde kesinlik yoktur. Bu kadar geniş bir takdirin tanınması keyfi uygulamalara yol açabilir; değişik anlayışlara sebep olabilir.

**Av. Nevzat HELVACI:** Sizce bu tasarı nə amaçla hazırlanmıştır veya hangi ihtiyaçtan doğmuştur? Polisin var olan yetkileri, görevini yapmasına yeterli değil midir?

**Prof. Faruk EREM:** Bu tasarı bir ihtiyacı saptırmak maksadıyla hazırlanmıştır. İhtiyaç “Adli Zabıta”nın kurulmasıdır. Adli zabıtayı kurmamak isteği tasarıda açıkça görülmektedir. Örneğin tasarıının 5. maddesine göre başka suçtan hükümlü veya tutuklu olanların ceza ve tutukluluk evlerinden zabıtaca alınmasına ilişkin hükmeye

neden lüzum görülmüştür?

**Av. Nevzat HELVACI:** Silah Kullanma yetkisinin genişletilmesi ne gibi sonuçlar doğurabilir? Silah kullanan polisler hakkında yapılacak soruşturmayı düzenleyen hükümler bir ayrıcalık sayılabilir mi?

**Prof. Faruk EREM:** Silah kullanma yetkisinin genişletilmesi isabetli değildir. Her ne kadar zor kullanmanın kademeli olarak yerine getirileceğine degenmiş ise de, ancak silah kullanan topluluğa karşı silah kullanılabilir. Üzücü olayların meydana gelmesi halinde, bu hükmün haksızlığı daha iyi anlaşılmış olacaktır. Görev sırasında silah kullanan polis hakkında Ceza Sorumluluğunun tesbiti bakımından “Memurun muhakemati Kanunu”na göre işlem yapılacağı hükmünün değerlendirilmesi, çok eski ve tümdey ayrıcalığı yansitan bu Kanun hakkındaki kanaata göre değişir.

Silah kullanan polisin hazırlık soruşturmasının bizzat Savcılıkca yürütülmesi yolundaki hüküm isabetlidir. Fakat bu hükmün yalnız polisler için değil, bütün suçlular için geçerli olması gereklidir. Bu ise bizi Adli Zabıtanın kurulmasına götürür.

**Av. Nevzat HELVACI:** Polisin yakalama yetkisi ile ilgili olarak getirilen yeni hükümleri Anayasa ve Ceza Hukuku açısından nasıl değerlendirdiyoysunuz?

**Prof. Faruk EREM:** Silah kullanan polisin soruşturma ve kovuşturma yetkisinin tutuksuz yapılmamasına ilişkin hüküm tutarsızdır. Tutuklama veya tutuklamama Hâkimin takdirine bırakılmıştır. Bu yetkinin Hâkimden alınmasına kimse'nin hakkı yoktur. Anayasının 19. maddesine aykırılık bahis konusudur.



Av. Nevzat Helvacı

Sizin bu konudaki görüşlerinizi alabilir miyiz?

**Prof. Faruk EREM:** Telefon dinlemek, mektup açmak, üst aramak gibi hususlar Anayasının tanıldığı, örneğin “özel hayatın gizliliği” ilkesine aykırı biçimde düzenlenmiştir.

**Prof. Faruk EREM:** Yakalama, “suç işlendiğine dair haklarında kuvvetli iz ve delil bulunan kim-

seler”in “denetim ve gözetim altına alınması” yoluyla tarif edilmiştir. Aynı tarif Ceza Usulü kanununda tutuklama için kullanılmıştır. Tutuklamaya ancak hakim karar verebilir. Hâkimden gayrisine bu yetkiyi tanımak Anayasa düzenine aykırıdır.



Gürç Dergisi 16 Haziran 1985



le bir projede yeri ne olabilir, daha doğrusu yerinin olması mümkün mü?

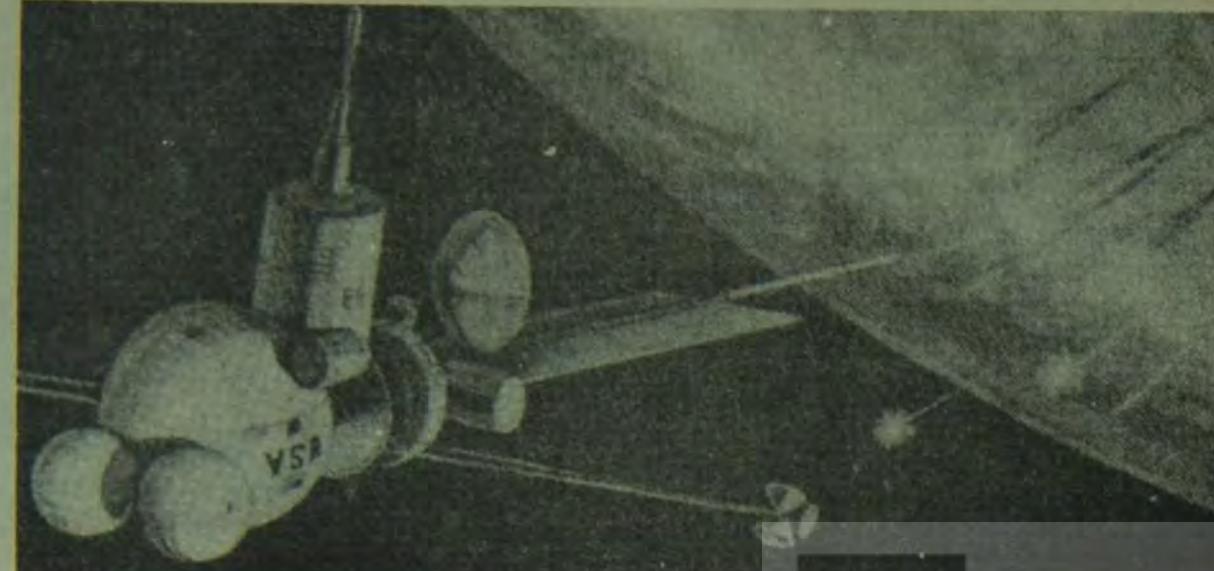
□ Türkiye, Yıldızlar Savaşı projesine "evet" derse, ülkemiz açısından şu sakıncalar sıralanabilir:

Once yasal açıdan, ABD'nin Yıldızlar Savaşı projesi, Türkiye'nin de imza koymuş bulunduğu, "Dış Uzay Antlaşması" ile "Sınırı Dene Yasağı Antlaşması"nın ihlalini gerektirmektedir. Türkiye bu projeye evet demekle, imzasından kaynaklanan bir sorumluluk altına girmış olur.

İkinci olarak, iki blok arasında ortaya çıkabilecek olan siyaseti gerginlik, tabii ki Türkiye'yi de doğrudan ve çok olumsuz bir biçimde etkileyecektir. Bu arada, askeri açıdan NATO'nun "esnek karşılık" stratejisi de fiilen ortadan kalkmış olacaktır.

Cümlü her iki tarafta da geliştirildiği takdirde, bir savunma sistemi, NATO stratejisini temeli olan Amerikan stratejik garantisini devre dışı bırakacaktır. Bu durumda, iki blok arasında konvansiyonel savaş olasılığı, stratejik tırmanma en aza indiği için, çok artacak, bu Türkiye'nin önce konvansiyonel alanla yeni bir silahlanmaya girişmesi sonucunu doğuracaktır. Bu projenin sonuçlarının ağır mali yük altında kalacak olan NATO ülkelerinden de yardım gelmeyeceğine göre, Türkiye ağır bir mali bunalımla karşı karşıya kalacaktır.

Yeni konvansiyonel silahların tahrif gücü düşünündüğünde, iki blok arasında çıkabilecek bir konvansiyonel çatışma bile, tüm Avrupa ülkeleri için bir yıkım olacaktır. Daha önce de değindiği gibi, Yıldızlar Savaşı projesi, sadece Amerikan topraklarını Sovyet kitalarını balistik füzelerinden korumayı amaçlamaktadır. Dolayısı ile, söz konusu projenin Türkiye'nin savunması ile hiçbir ilgisi yoktur. Ve bu sistem Avrupa'ya yónelebilecek nükleer başlıklı seir füzelerini, bombardıman uçaklarını, nükleer top ve fışekleri önleyemeyecektir. Böyle bir durumda, kendini bir ölçüde güvenceye almış olan ABD, Avrupa'da sınırlı bir nükleer savaşta, NATO'lu müttefiklerinin topraklarını is olarak kullanabilecek, takat nükleer silahların yüzlercesinin patlayacağı Avrupa toprakları-



**UZAY TOPU** - Yıldız Savaşları projesinin mimarları uzaya lazer topları yerleştirmeyi hayal ediyor.

ri ve bu arada Türkiye, bir büyük mezarlık haline dönüsecektir. Bu arada, askeri açıdan NATO'nun "esnek karşılık" stratejisi de fiilen ortadan kalkmış olacaktır. Çünkü her

söz etmediği aşikardır. Üstelik, savunma füzelerinin denizaltılarından atılmasının önemli sorunları vardır.

Türkiye'nin, bu projede ki yerine gelinece, projenin gerektirdiği yüksek teknoloji sistemlerinin hiçbirinde Türkiye'nin herhangi bir biçimde yer olması söz konusu değildir?

Milli Savunma Bakanının sözünü ettiği inşaat, geçenlerde bir gazetedeki yapılan söyleşide de belirttiği gibi, rampa inşaatı olabilir. Bu rampa inşaatı, ayla henüz dillendirilmemiş olan bir olasılığı getirmektedir. X işinlerinin kullanılacağı ve savaş alanında yeryüzünden ateşlenecek savunma füzeleri ile düşünülen projenin anlamı olabilmesinin ilk koşulu, bu füzelerin Sovyet füze rımpalarının bulunduğu bölgeye en yakın yerlerde konumlandırılmalıdır. Çünkü, yeryüzünün yuvarlaklığını düşünündüğünde, Sovyet füzelerinin atmosferin hemen dışında, daha motorları çalışırken yakalabilmeleri için, Sovyet füze rımpalarının yakın yerlerden savunma silahlarını ateşlemek gerekmektedir. ABD'de çeşitli çevrelerde, daha simdiden de dahil hâsiyyete durulmasını gerekli kılmaktadır. Türkiye'yi bir bunalım altında, yürülebilir ilk hedefler arasına sokacak böyle bir olasılığa ihtiyacımız var. Ama Milli Savunma Bakanının rımpa inşaatlarından neyi kasattığını açıklamak gibi ağır bir sorumluluğu bulunduğu da kuşkusuzdur. Demokrasiye geçiş döneminde bile, Türkiye'nin yaşamalı savunma sorun-



**TÜSİAD**

# "Hayırlı Olsun" ya da Türk Basınıının Durumu ve Geleceği

## Toktamış Ateş

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezuni Cemiyeti tarafından geleneksel olarak düzenlemekte olan "İktisat Haftalarının onuncusu", bundan birkaç ay önce 18-20 Nisan 1985 tarihlerarasında İstanbul'da Sheraton Otelinde yapıldı. "İktisat Politikaları ve Gelişme Doğrultuları" başlığını taşıyan hafta, Başbakan Turgut Özal yurt dışında bulunduğu için Başbakan adına Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı ve (o dönemde) vekili Sayın Kaya Erdem tarafından açıldı ve ayrıntılarına biraz aşağıda gireceğimiz üzere altı oturum olarak tamamlandı. İçisinden, işverenine; bankacısından sanayicisine dek ekonomi ile ilgili kamuoyu ve akademik çevrelerin yoğun ilgisini çekten bu oturumlar, ilginç bir biçimde yazılı basınımızın, yanı özellikle günlük gazetelerimizin ilgilerinden yoksun kaldı. Önceden bastırılarak dağıtılan çok sevileyi bildiriler, yapılan çok canlı tartışmalar tümüyle gözden kaçtığı gibi, hükümet üyelerinin gerçekten hazırlanarak geldikleri anlaşılan oturumlarda yaptıkları konuşmalar gözardı edildi.

Basin çevrelerinde çok sayıda arkadaşım olduğunu bilen kim dostlarımın bu konuda bana ilk günlerde yöneltilkileri soruları, "Bugünlerde haber çok; Özal'ın Almanya haberleri varden bunları kim okur.." gibi minden savmaya çalışırken, zamanla durum beni de tedirgin etmeye ve düşündürmeye başladı. Özellikle hafra-nın son oturumunu yöneten değerli arkadaşım Prof.Dr. Erdinç Tokgöz'ün basınımızın bu tutumuna karşı isyanını heyecanlı bir biçimde dile getirmesi, özel tartışmalarımızda ele alınan bir sorunu gün ışığına çıkardı. Her ne kadar oturum sonrasında sevimli arkadaşımız Meral Tamer hakkını (ya da haksızlıklarını), "arslanlar gibi" savunduysa da ve gene her ne kadar ben Erdinç'e "Böylesine sert çıkışın ne gereği vardı?" gibisinden bir soru yöneltiysem de, doğrusu konu üzerinde biraz daha yoğun düşünmeye ve bir açıklama bulmaya çaba-

ladım. Derken aynı günlerde bir başka ilginç olay yaşadım. Gazete aldığım bayii, gazetelerimi verdikten sonra "Hayır olsun ağabey.." dedi. Önce yanlış anladığımı, adamın bir başka şey söylemek istediğini sandım. Fakat sonunda anlaştı ki, gazeteci ayen bir Millî Piyango satıcısı gibi, sattığı kim gazetelerden sonra, nazik ve iyi bir esnaf olarak "hayır olsun" diyordu.

Bu olaylar bana bir süre önce bir büyük gazetemizde gözlediğim bir olayı anımsattı. Bu çok büyük gazetemizin yazılarında görevli biri, daha doğrusu bir "sayfa düzenleyicisi", ziyaret etmeye olduğum, aynı gazetenin haber müdürüne üzerine yürümüş ve "Bu saatte haber getirilmiş, sayfayı düzenlemiştim" diyerek yeri-göğü birbirine katılmış. O büyük gazetemizin haber müdürü olan nazik

dostum, "Ben size bu 'ha' vereceğimi söylemiştim.." yanılıyla, heyecanlı meslektaşım sakinleştirmeye çalışıyordu da, yararı olmadı. Araya yazısı işleri müdürü girdi ve olay kapatıldı. Ancak söz konusu haber gazeteye girdi mi, yoksa çöpe mi gitti, bilmiyorum. Utanç ve şşklinik bunu sormama engel oldu. Bütün bu olaylar ögrenen yemeğinden hemen sonra, saat 14.30 sularında gerçekleşti.

## İNSANLAR NİNÇIN GAZETE ALIYOR?

Üzüntüyle izlediğim bu olayın benzerleri sanıyorum basınımızın tüm gazetelerinde olmaktadır. Değil sırada okuyucunun, çok ilgili ve dikkatli okuyucuların bile, isimlerini, cismilerini bilmedikleri birtakım insanlar olduğularında gazetenin çatısını kurmakta ve magazin, kültür vb. bölümleri zaten önceden yapılmış olan gazetenin ilk sayfasını düzenlemekte ve sonra bu dönemin bozulmasına fe-na halde (!) kızmaktadırlar. Bu anlatımında elbette biraz abartma vardır. Futbol gibi, güzellik yarışması gibi önemli olaylarda (!) sayfa düzeni hiç kuşkusuz değişivermektedir. Ama bir bilim adamının yaptığı konuşa saat 17.00'de gazeteye geldiği zaman, ne denli önemli şeyler söylemiş olursa olsun, bunu gazeteye sokabilecek babayı bulunmamaktadır. Kaldı ki, bu işle görevli kişilerin önendi bir bölüm, tapu dairesi memuru gibi saat 9'da gelip, saat 17'de çekip gitmektedir. Sabahın köründen gazeteye ge-

**EMİN**



lerek, gece yarılarına kadar çırpinan kimi yönetici enerji ve çabaları da, bu sorumsulu ortadan kaldırılmaya yetmemektedir.

Türkiye'de gazetelerin durumlarını açıklayabilmek için öncelikle yanıtlanması gereken temel bir soru vardır: İnsanlar neden bir gündem gazete satın alırlar?

Bu sorunun tartışmasız bir tek yanıtı vardır: İnsanlar, yurt içinden ve dışından haberleri ve gelişmeleri öğrenmek için para verir ve gündem bir gazete satın alırlar..

Haberin hangi biçim içinde ve hangi üsluba sunacağı karar, gazetenin yöneticisine kalmıştır. Kimi aklı eveller, ülkemizde gazetecilik açısından çok başarılı bazı örnekleri ipleri sürerek, "basarsın birkac çıplak kadın fotoğrafı, satarsın", ya da "dayanırsın piyangoya, ansiklopediye; satarsın" gibisinden önyargılara sahipçiler ki, bu anlayış çok yanlıştır. Türkiye'de öyle dergiler vardır ki, insan bunların içindeki resimlere yüzü kızarmadan bakamaz. Ancak bunlar yukarıda değinilen gazetelerin tirajlarının yüzde birine ulaşamazlar. Çünkü içlerinde "haber" yoktur. Ama yukarıda dejindigim gazeteler şu, ya da bu üsluba haber vermektedir. (Uydurmaları da kabası..)

#### "HAYIRLI OLSUN AĞABEY"

Piyangoculuk, ya da armağan dağıtımlıyla da gazetecilik olmaz. Bu tür girişimler gazeteler kısa süreler için büyük okuyucu artışı sağlaya-

bilir. Fakat eğer o gazete piyangosuz ve armagansız satılımrsa, eninde sonunda batmaya mahküm'dür. Zira piyangonun da, armağanın da bir malîyeti vardır ve sonsuza dek katlanılamaz. Bugün Türkiye'de düzenlenenen ucuz piyangolar 250-300 lira iken, bunun onda bir fiyatına, ya da beşte bir fiyatına piyangon kartı verirseniz, elbette yüzbinler satarsınız. Fakat siz piyangodan vazgeçtiğiniz anda, bir başka piyangon gazete tirajını sizin alehinize artıracaktır. "Hayır olsun ağabey.." diye gazete satılmaz. Satılırsa da, bir süre için satılır.

Bu tesbitten sonra, sorunu bir gazeteci patronu açısından irdelemek istiyorum. Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, gazete çok pahalı bir yatırımdır. Maliyeti milyarlarla ifade edilir. Eğer Türkiye gibi kolay kazanç yolları açık bir ülkede bu milyarlar yatırıma dönüşüyor, daha doğrusu gazete yatırımı dönüşüyor, bunun bazı nedenleri olsa gerektir. "Yatırım yatırımdır. Durduyu yerde değer kazanır.." gibisinden düşünceler bu olguya açıklamaya yetmez. Zira günümüzün hızla değişen teknolojisi içinde gazete de sürekli yeni teknik arayışlar içinde olmak zorundadır. Ve elbette bunun da getireceği bir maliyet vardır. "Okunsa da, okunmasa da ilan alırım.." gibisinden düşüncelerde, gazete sahibi açısından söz konusu olamaz. Zira okunmayan bir gazete pek ilan da verilmez. O halde bu işin sırrı nedir?

Şimdi burada bizce yanlış olan

bir anlayışı öncelikle düzeltmek istem. "Efendim eskiden basın kültür hizmeti yapardı, şimdi ticari işletmeye dönüştü. Buhan buradan kaynaklanıyor.." görüşü yanlıştır ve nesne bir temeli yoktur. Gündelik gazete her zaman, her yerde ticari bir işletmedir ve ticari bir işletme olmak zorundadır. Eğer bir mal, ya da hizmet üretiyor ve piyasaya çıkarın bunu tüketiciye satmak istiyorsanız, bunun adı ticaretir. Burada ticaretin kuralları egemen olur. Türk basını bugün holdinglerin denetimine girmektedir, doğrudur. Fakat olumsuz gelişmelerin nedeni bu değildir. Bu dünyasının milyonlarca satan gazeteleri de holdinglerin denetimindedir. Kaldı ki, holdingleşme süreci ekonomik yaşamızın yeni bir gelişmesidir. Sanior musunuz ki, eskiden "X" gazetesine sahip "Y" ailesinin ekonomik etkiliği, günümüzde "Z" holdingi yöneten aileden daha azdır? Bu, çok yanlış bir düşünce olur. Fakat günümüz açısından söyle bir tespit doğrudur: Günümüzde gazeteler, patronlarının pazarlama şirketleri için bir kaynak kitle oluşturmaktadır. Fakat bu yola, gazetenin gazete olarak işlevini yerine getirememesinden gelinmektedir. Gazete yeterince okuyucu bulamayınca, gazetenin sahibi pazarlama şirketinde kâriyla gazetedeki zararı kapatmakta, belirli bir likit girişü sağlayarak faizsiz kredi kullanmaktadır. Ancak bu yazda dejindigim bir dizi olumsuz gelişime, kamuoyundaki güveni önemli ölçüde sarsmış ve pazarlamacılık işlevinin sonu görünmeye başlamıştır. (Bu konudaki hükümet yasaklamasını önemsemeyorum. Eğer diğer koşullardaki eski olumlu sürdürübilebilir iddi, hükümet yasaklamasının üstesinden gelinbilirdi.)

#### SÜÇLU, SORUMLU KİM?

Tüm bunları anlatıktan sonra ana sorumuza geri dönmek istiyorum: Basınımdaki sürekli tiraj kaybının suçlusu, sorumlusu kimdir?

Bizce bu sorunun tek yanıtı vardır: Gazeteciler.. Sahibinden, mühabire, fıkra yazarlarından, teknisyenine kadar gazeteciler...

Eğer piyasada tüketilnekte olan bir mala karşı var olan talep azalıyor, bu azalmanın çok farklı olabilecek nedenleri arasında başta geleni, o malın kalitesinin azalmakta olmasıdır. Artan fiyatlar okuyucunun azalan gelirleri, vb. burada özür olamaz. Eğer gazete kendini okuyucusuna "zarrı mal" olarak kabul ettirememişse, suçlu gene gazetecidir. Özellikle, ciddi olmaya çabalayan bazı gazetecilerimiz, "Efendim, magazin basını prim yapıyor.." şikayetini içindedirler. Elbette yapar. Eğer siz bir gün sonrasında gazeteyi okuyucunun eline

almadan yirmi saat önce bağlar ve aynı "yağbe" haberleri verirseniz, okuyucu elbette "hiç olmazsa resimleri güzel.." diyerek magazin basınına yönelir.

Bu tutuma bir örnek olmak üzere yazımın başında sözünü ettigim 10. İktisatçılar Haftasını, çok önemsedigim ya da bir zamanlar önemsememi Cumhuriyet gazetesi'ni ele alışıbicimi üzerinde biraz durmak istiyorum. (Cumhuriyetin tutumunu ele almanın nedeni, bu yazı hazırlarken Cumhuriyeti düşünmem idi. Ancak daha sonra değişik nedenlerden ötürü geri aldım.)

Örneğin 19 Nisan 1985 Cuma günü Cumhuriyette birinci sayfada nerdeyse dörtte bir sayfalık bir Özal defilesi fotoğraf ile, hemen aynı boyda bir uçak fotoğrafı yer alırken, Kaya Erdem'in konuşması ve sabah oturumundaki tebliğler dokuzuncu say-

fada geçirilmiştir. Öğleden sonra oturumundan ise hiç söz edilmemişti. Hele bundan bir gün sonra sevgili Ufuk Güldemir'in "Brezilyasının", Cumhuriyet'e hiç yakışmadığım fotoğrafı 10 × 20 cm. olarak birinci sayfada yer alırken; Sayın Alptemoğlu ve Sayın Tinaz gene dokuzuncu sayfaya itelenmişlerdi.

Seyfettin Gürsel, Yakup Kepeñek, Oktay Türel, Burhan Şenatalar, İzzettin Önder, Aydin Özeren, Mete Törünler, Taner Berksoy, Gültén Kazgan, Tansu Çiller, Özgün Akgün, İdris Küçükomer vs. vs.'in tebliğ ve konularının, ciddi olmaya çabalayan, ya da en azından bunu savunan basınım için Türkân Şoray'ın çocuğu kadar haber değeri olmamasının açıklanması gereklidir.

Basınımın içinde bulunduğu durrum holdinglerle, kağıt fiatlarıyla, halkın gelir ve eğitim düzeyi ile açık-

lamak doğru değildir. Ortada kötü sunulan bir hizmet vardır. Kötu sunulan hizmete olan talep azılır. Gazetenin görevi haber vermek; en son haberleri, en doğru bir biçimde okuyucusuna ulaştırmaktır. Bunu aşık yüzle mi yapacaktır, biraz güler yüze mi yapacaktır, yoksa iyice sırtar mı yapacaktır, tercih gazetenin yönetimindendir. Ancak taze, doğru ve anlaşılabilecek kadar ayrıntılı haber verip-vermem konusunda bir tercihi yoktur.

Eğer gazete çalışanlarından bir bölümü saat beşte "dükkanı" kapatmak için, saat ikiden sonra göz ve kulaklarını tıkamış olurlar; Türkiye'nin nüfusu ve okur-yazar sayısı hızla artarken, gazete tirajları hızla azalar ve gazeteci arkadaşları, "Yahu bu tirajlar neden düşüyor?" diyerek biz akademisyen arkadaşlarını alırlarına, geceler boyu bunu tartışırlar. □

## AMSTRAD

iş HAYATINIZ'da ve EVİNİZ'de  
BiMAS Bilgi İŞLEM ve MÜSAVİRLİK A.Ş.  
TARAFINDAN GELİŞTİRİLEN iŞ PROGRAMLARI  
İLE İHTİYAC DUYDUGUNUZ BiLGİSAYAR'DIR

- \*\*\*\*\*  
1. PERSONEL ve BORDRO PROGRAMI  
2. STOK TAKİP KONTROL PROGRAMI  
3. ADRES - ETİKET PROGRAMLARI  
4. MUSTERİ CARİ HESAP TAKİBİ  
5. CEK ve SENET TAKİBİ  
6. BiMWORLD METİN YAZILIMI  
7. DATABASE - TASCOPY PROGRAMI  
8. ASSEMBLER - PASCAL PROGRAMI  
9. MUHTELİF EGİTİM PROGRAMLARI

Kumrular Sokak No: 26/4 Tel: 301551 Ankara





















# YENİ AMSTRAD DISKLİ !

**EV BİLGİSAYARI FİYATINA TAM PROFESYONEL İŞ BİLGİSAYARI**

Avrupa piyasasının 1 numaralı ismi Amstrad'dan yepyeni bir bilgisayar: Amstrad CPC 664. Kendi disk ve monitörü ile bağlantı gerektirmeyen, kullanıma hazır bir sistem. Tüm bu olanaklar ev bilgisayarı fiyatına yalnızca Amstrad'da:

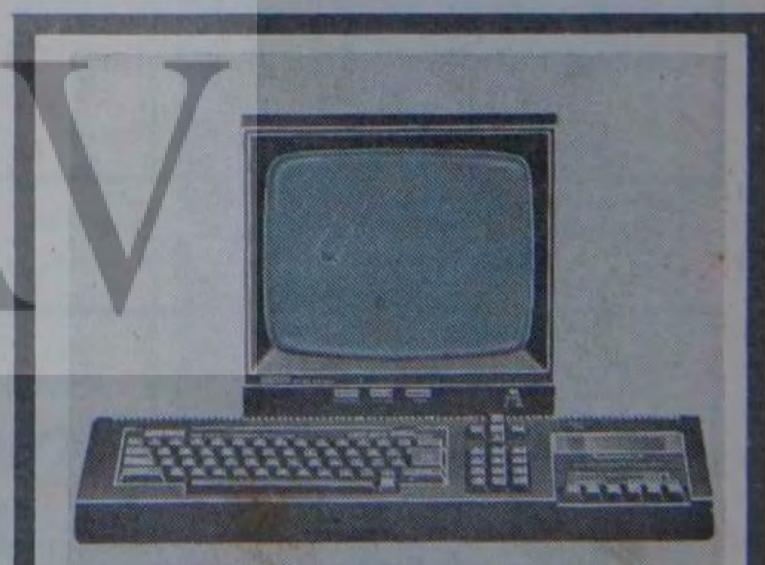
- CP/M işletim sistemi,
- Pascal, Forth, Basic, C ve Logo program dilleri kullanma imkanı,
- Profesyonel iş kullanımında sürat ve kolaylık sağlayan **2X170 KAPASİTELİ 3 INCH FLOPPY DISKET**
- Üstün hafıza kapasitesi (64 K)
- 8160 K Byte'a yükselme imkanı

- Kolay klavye (profesyonel Q klavye+ sayısal klavye) ve fonksiyon tuşları
- Yeşil ve renkli (27 renk) monitör
- Üstün netlikte görüntüsü
- 7 oktav, 3 kanal ve her türlü ses efekti
- 240 adede kadar 16 K Byte'lık ROM eklenebilme özelliği
- Centronics yazıcı ve joystick ara birimi
- İş ve eğitim alanlarında sonsuz program çeşitleri ile Ekakomp'ta.

Amstrad'ı ve üstün çevre elemanları serisini, en etkin teknik servisi, bilgisayarda güvenebileceğiniz tecrübe ve garantiyi size yalnız Ekakomp sağlayacaktır.

# EKAKOMP

AMSTRAD'in Türkiye'de tek yetkili temsilcisi



**AMSTRAD CPC 464**  
EV/İŞ BİLGİSAYARI

Bilgisayarda yeni bir neslin öncüsü. Kendi özel teyp ve monitörü, çok yönlü kullanımı, üstün genişleme özellikleri ve yeni eğitim programları ile ciddi kullanımlara hitap edebilecek ilk ev bilgisayarı.